

címe és mindnyájan tudjuk, érezzük, hogy valóban az ő korszaka ez s az ő nevével épül az új, az eddiginél sokkal boldogabb és szebb világ!

A nagy napra megjelent könyvek ismertetésének sorát a Honvédelmi Minisztérium politikai főcsoportfőnökségének díszes kiadása könyvével zárjuk. Ez a könyv, melynek címe: „Sztálin, a győzlem hadvezére“, összefoglalja a hadvezér és stratégia zseniális, útmutató írásait, tapasztalatait a hadvezetés legmagasabb, sztálini művészetéről. A fegyveres felkelés taktikájától kezdve az imperialista intervenció elleni hadműveletek vezetésén keresztül megismerkedünk a hitleri bandák összevezetésének zseniális elméleteivel, melyeknek gyakorlati kivitelezése is Sztálin örök érdeme marad. A könyv nem hagy kétséget afelől: mennyire más, mennyire új a sztálini taktika és stratégia az eddig ismert burzsoá harcmodorokhoz képest! Csak ezzel az új elmélet-rendszerrel lehetett megvetni alapjait a dicsőséges Vörös Hadseregnek, csak ez a stratégia, a sztálini hadvezetés magasabbrendűsége biztosíthatta a fiatal szovjet állam erejét, biztonságát és sorozatos győzelmeit a betolakodó imperialista és hitleri hordák ellen.

A ma még kardesörtető imperialista hatalmak felé szolgáljon intésül Sztálin zseniális mondása: „A háborúk történetében nem fordult még elő, hogy az ellenség maga ugrott volna a szakadékba. A háború megnyeréséhez az ellenséget a szakadékhoz kell kényszeríteni és a mélybe taszítani!“

HALASZ TIBOR

SZOCIALISTA HANG

1941-BEN A FASISZTA ISKOLAPOLITIKÁRÓL

— *Jegyzetek Vincze László „Politika és iskola“ című munkájához.* —

A kapitalizmus iskolarendszere híven tükrözte a burzsoá erkölcsöt, a kizsákmányoló osztály hatalmi törekvéseit. Az alig tízéves gyermek előtt hármasság állt: gimnázium, polgári iskola és népiskola. Az uralkodó osztály gyermekei gimnáziumba jártak, a proletáriátus és a szegényparasztság fiainak pedig a jóformán semmire sem képesítő népiskola jutott osztályrészeül. A polgári iskola a jobb módú városi polgárság számára épült, s elvétele tört csak be falai közé a munkásgyermek.

A burzsoáziának érdeke volt, hogy a munkás is megtanuljon írni, olvasni, de csak addig a fokig, hogy profithajhászásának eszköze, a gépek robotosa legyen. A magasabb műveltség monopóliumát a maga számára sajátította ki. Ebben az erkölcstelen elnyomó politikában az értelmiség jelentős része nem ismerte fel saját osztályhelyzetét és alázasatosan kiszolgáltta urait. Nemcsak bírálatról, hanem még józan mértékről is csak helyenkint, elszórt esetekben beszélhetünk. Annál nagyobb jelentőségű *politikai tett* Vincze László könyve. A fasiszta terror dúlása idején éles látással, bátor kiállással, szocialista öntudattal mutatott rá a korhadtt feudál-kapitalizmus bűneire, s annak iskolai tükröződésére, megnyilvánulási formáira. Csak egy

iskoláról, a kiskunhalasi polgáriról ír, de ezt joggal tekinthetjük az akkori iskolai viszonyok éles keresztmetszetének. Kiállítás, harc, és útmutatás csendül ki már bevezetéséből is. Nem véletlen a keletzése: március tizenöt, a magyar szabadságharc évfordulója. A márciusi forradalom lelkesedésével írja: „Ez a könyv, mely tulajdonképpen nem egy ország, hanem egy társadalmi rendszer iskolapéldájának bírálata, nem elégedhet meg azzal, hogy csak bírálatot mondjon.“ Eleve kijelenti, hogy az iskola égető kérdéseit a kapitalista társadalom keretei között megoldani nem lehet. Mérei Ferenc találoán mutat rá a mű elszavában arra, hogy a szerző világos vonalvezetését, fejlett társadalomtudományi elemzését elsősorban annak köszönheti, hogy megtalálta a kapcsolatot az akkori illegális Kommunista Párttal, s ezen keresztül a marxista-leninista tanokkal.

A jelentős dokumentációs anyagot nyújtó munka két főbb részre oszlik: az első inkább az iskolapolitika ideológiai alapjait kutatja, a második didaktikai fogásokat ismertet, gyakorlati jellegű módszertani kérdésekkel foglalkozik és bírálja a hibás tanügyigazgatást.

A közoktatásügy akkori állapotát nem statikusan, hanem fejlődésében, kialakulásának folyamatosságában, dialektikusan szemléli. Helyesen állapítja meg, hogy a feltűnő és uralomra jutó osztályok harcában a művelődésért folyó küzdelem is nagy helyet foglal el. A gazdasági alépitmény megváltozásához a társadalmi átalakulás folyamán a kulturális felépitmény megváltozása társul. Az osztályharc az iskolában is folyik: az elnyomók itt is éreztetik hatalmukat az elnyomott, kizsákmányolt osztály gyermekei fölött. „Minden ország közoktatásügyének állapota csupán annak a küzdelemnek az eredményeit mutatja, amelyet a történelem folyamán feltörni induló osztályok a maguk érdekeiért, céljáért vívnak.“ (16. l.)

A középosztály sajtóságos helyzetet foglalt el ebben a küzdelemben, s éppen azért volt bűnös, mert osztozott a kizsákmányolásban, kiszolgált, sokszor hathatósan előmozdította az elnyomók terveit. Jogokat többé-kevésbé biztosított a kapitalista iskolapolitika, de lehetőséget édes-keveset nyújtott az elnyomott osztály gyermekei számára. Kizárta őket az iskolából a magas tandíj, a drága tankönyv és az osztálysorompó.

Vincze László világosan rámutat arra, hogy minden társadalmi rendszer iskolapolitikájának alapvető kérdése: kik, meddig tanulhatnak. A céltudatos, az elnyomó politikának megfelelő szellemkialakulás nyilvánvalóan megmutatta, hogy a tőkés társadalom önvédelemből zárja el az értelmiségi pályák elől a „veszélyes, forradalmi elemeket“, akik megbizhatatlannak nyilvánultak a fennálló rendszer számára. A tanulás ideje korlátozott volt. Ezzé tette az állandóan tornyosuló anyagi akadály és a zsákutcapolitika, meg-megújuló vizsgakövetelése. A polgári iskolából hallatlan tortúrán keresztül vitt az út a gimnázium felé. Ezt az igazságtalan előítéletet és a továbbtanulást megakadályozó zsákutcát számolta fel a szocialista iskolapolitika az általános iskola forradalmi megteremtésével.

A tanulmányi anyag és a tanítási módszer szervesen igazodott a fasiszta ideológia alapelveihez. Ezt a hamis burzsoá ideológiát

akarták többnyire tekintélyelvi alapon belecsepegtetni, sőt ha kellett, beleverni a forradalmi osztály gyermekeibe. Szegény és gazdag mindig volt és — a metafizikus nézet szerint — kell is, hogy legyen. A tanító jelölt korában nevelőnek készült és szolga lett belőle — állapítja meg a szerző. Szolgálójává lett az uralkodó kapitalista érdekeknek, s ezzel ellenségévé vált a forradalmi törekvéseknek, a munkásosztály felszabadító küzdelmeinek. A mult iskolája a termelő munka lebecsülésével a munkanélküli here-élet magasrendűségét tanította. „A kapitalista valóság, a kizsákmányoló rendszer meggyőzte a tömeget arról, hogy a társadalomban a legrosszabb, a legembertelenebb szegénység azé, aki a termelő munkából akar megélni: a paraszté a munkásé.“ (37. l.)

A népiskola és polgári iskola külső és belső megalapozottságában rosszabb és elhanyagoltabb volt a gimnáziumnál. Épület, felszerelés és szaktanár szempontjából elmaradt. Funkciója az volt, hogy hamis ideológiai szemléletet nyújtson és ezzel leszereljen minden támadási lehetőséget, elterelje a figyelmet misztikus tanáival és világmagyarázatával a valóságról, az osztályharc kérdéseiről. A fennálló társadalmi rend örökkévalóságát és egyedüli létjogosultságát hirdette.

A tankönyvek tartalmukban tudománytalanok voltak, minthogy ferde világnézetet tükröztek. Emellett sokszor értéktelen, dilettáns munkák, amelyre a tőkés kiadóvállalatok piszkos üzleti profitkérése nyomta rá bélyegét. A diákkönyvtárak az irodalomnak árnyékát sem nyújtották, a fércművek alakították ki sokhelyütt a diákság irodalmi ízlését.

Amilyen az iskola, olyan a módszere is. Holt nyelv arculatára szerkesztették meg a magyar nyelvtant, Prokrusztész-ágyba szorították belé a magyar nyelvet. A gyermek szenvedett a helytelen módszerek igája alatt. Hasonlóképpen jártak el a fogalmazástani-tással. Ezen a téren a tanítók sokszor élettől távoleső, merev formalizmusba estek. A készségek önmagáért való fejlesztése kedvéért elszikkasztották az ábrázolás tárgyi alapját, igazságát. „Szenvedélyes munkára“ kell szoktatni az ifjúságot, a valóság megismerésére és megmutatására — hangoztatta már akkor is a szerző. Ez a realista hang csendül ki a módszertani követelésekből, iránymutatásból. Az irodalmi nevelés feladatául jelöli meg, hogy a gyermekek kezébe valódi írókat és ne dilettáns szerzők fércmunkáit adjuk. „A történelem sodrában fejlődő, alakuló irodalom“ nyitja fel a tanulni vágyó gyermekek szemét. Természetes, hogy ez a szocialista hang ártalmás és veszélyes volt 1941-ben, a kapitalizmus magyarországi urainak iskolájában.

„Szólni kellene a tanár- és tanítótestületek munkájáról“ — írja burkolt hangon a szocialista pedagógus a szakszervezetek szükségességéről. Harcolni kell a tanügyigazgatás megjavításáért, a munkásgyermekek iskoláztatásáért, tanulmányi színvonaluk emeléséért — hangoztatja bátor kiállással.

A szocialista fejlődés a Szovjetunió felszabadító csapataival megindult. Az általános iskolát egységes gimnáziumok, kollégiumok hálózata, új felsőoktatási reform követte. A szociális összetétel meg-

javitása elégtételt nyújt a múltbeli sérelmekért. Az iskola a népé, kiharcolta ezt szívós küzdelemben a munkásosztály.

Ma ismét az uralkodó osztály érdeke, erkölcsi és ideológiai fel fogása érvényesül az iskolában. De döntő módon megváltozott társadalmi berendezésünk, gazdasági struktúránk és ennél fogva kultúrpolitikánk nemcsak jogot, hanem lehetőséget is ad arra, hogy szocialista munkaerkölcs és magas színvonal jellemezhesse iskoláinkat. Ezzel az iskola politikai feladatot teljesít, mint ahogy politikai eszköz volt az elnyomók kezében is. Nem lehet elválasztani a politikát az iskolától. *Lenin* találóan fejezte ezt ki az Első Összorosz Népinevelési Kongresszuson: „Nyíltan kimondjuk, hogy az életen és politikán kívül álló iskola hazugság és képmutatás.”

GERÉB GYÖRGY

BOSZORKÁNYOK

1728. Szeged szabad királyi városból csak nemrég takarodtak ki a törökök, átadva a kizsákmányolás és elnyomás hatalmát a város gazdag polgárainak, akik összepaktálva a német lovagrendekkel, végső nyomorba döntötték a szegény lakosságot. Ritkán látott szárazság is növeli a bajokat, elsárgulnak a legelők, kiapadnak a kutak s az utcákon Herberstein katonái garázdálkodnak. Sokan nem bírják tovább. Nyílt lázadás tör ki s a lázadók élén a mai proletárok ősei: a céhlegények.

A város urai megrettennek, egymást okolják a bajokért, s már-már úgy látszik, a lázadók győznek, mikor Miller főbírónak eszébeötlik egy hábonás vénasszony szávai nyomán egy egészen középkori rémhistoria: a boszorkányok, akik eladták a harmatot a töröknek, akik lázadni mernek, hogy megtörjék a 220 polgár uralmát. És a Boszorkányszízetten egymásután lobbannak fel a máglyák.

Ebben a pattanásig feszült légkörben kezdődik Forgács István fiatal szegedi író első darabja a Boszorkányok, amely, ezt már előjáróban megállapíthatjuk, komoly nyeresége felszabadulás utáni drámairodalmunknak.

Természetesen szívesebben vettük volna, ha a szerző a ma életéből választja tárgyát s a termelőszövetkezetek, vagy az üzemek problémáival foglalkozik, hiszen az új színházlátogató közönségnek nemcsak mondanivalójában, hanem témájában is új színdarabra van szüksége. Azonban arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy történelmünk számtalan előremutató eseményét úgy formálhatjuk, hogy az új, a szocializmust építő emberhez szóljon. Forgács István ezt az utat választotta. A népbuittó boszorkánypérek poros aktáiból a parasztok és mesterlegények egyre öntudatosodó mozgalmait olvasta ki. Világosan látja: itt nem a betelepült idegenek és a magyarság szembeállításáról van szó, hanem a kizsákmányoló urak és a kizsákmányoltak egyre fokozódó küzdeleméről. Kotogány és a többi lázadó mozgalma szükségszerűen elbukik, de a mű utolsó szavaiból: a szegénység és a proletárság végső győzelme esendül ki.